

Antikvarisk kontroll vid Trummelsbergs bruk

Västervåla 42:1, hyttområde, del av fastigheten Djupnäs 1:3,
Västervåla socken, Fagersta kommun, Västmanland

Erica Strengbom

ARKEOLOGGRUPPEN AB, RAPPORT 2015:35
ARKEOLOGISK ANTIKVARISK KONTROLL

Antikvarisk kontroll vid Trummelsbergs bruk

Västervåla 42:1, hyttområde, del av fastigheten Djupnäs 1:3,
Västervåla socken, Fagersta kommun, Västmanland

Erica Strengbom

Lst dnr 431-3115

ARKEOLOGGRUPPEN I ÖREBRO AB
Drottninggatan 11, 702 10 Örebro
Telefon 019-609 04 10

www.arkeologgruppen.se
arkeologgruppen@arkeologgruppen.se

© 2015 Arkeologgruppen AB

Arkeologgruppen rapport 2015:35

Författare Erica Strengbom

Grafisk form Nina Balknäs @ Högtorps Diverse

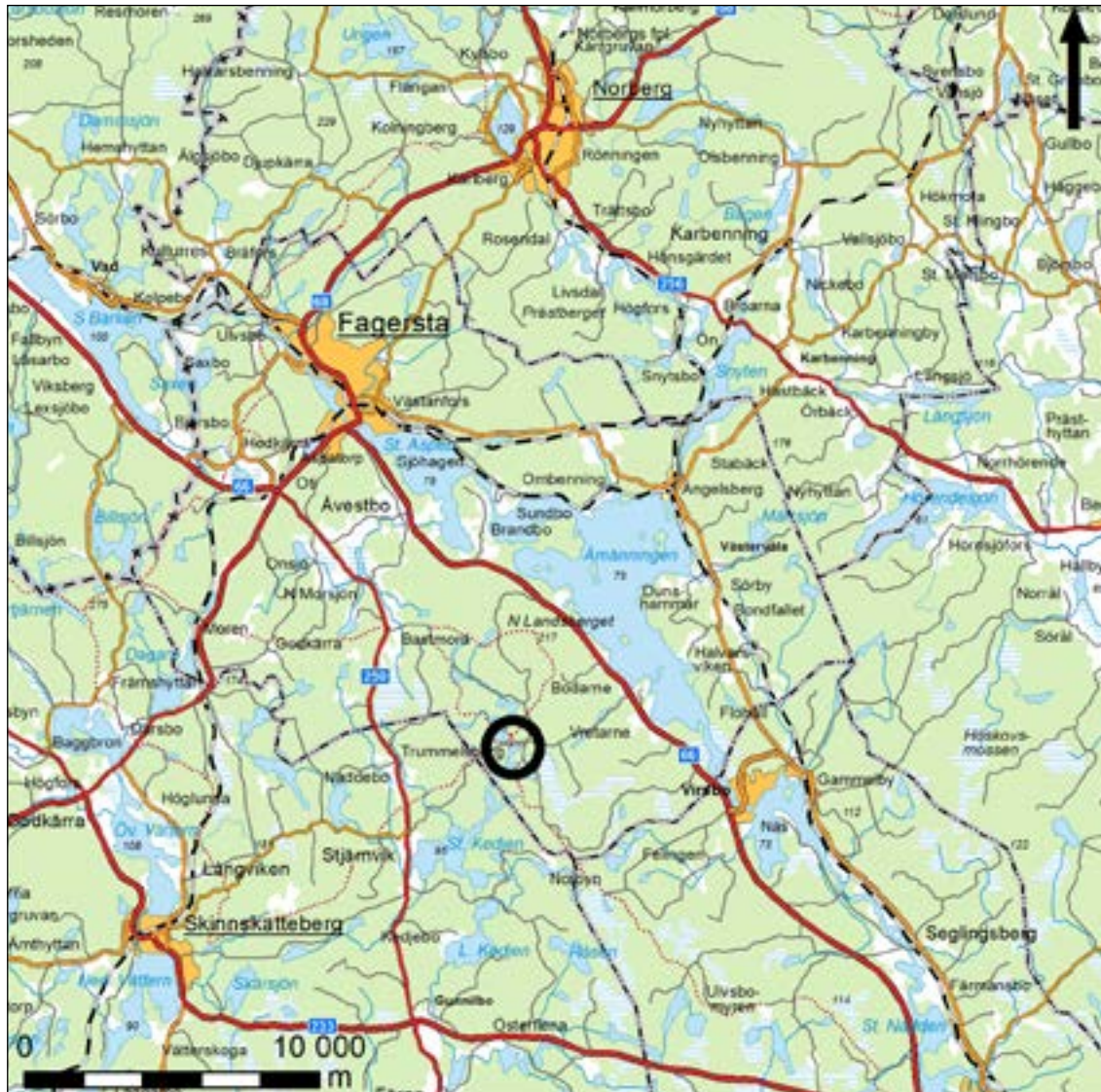
Omslagsfoto Kolhuspelarna med schakt 1 i förgrunden.
Från sydväst av Erica Strengbom.

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriet Dnr R50223371_150001

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	5
Inledning	5
Bakgrund och kulturmiljö.....	5
Syfte och frågeställningar.....	7
Metod	9
Resultat	9
Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen.....	11
Referenser	12
Administrativa uppgifter	13
Bilagor.....	14
Bilaga 1. Schakttabell	

Antikvarisk kontroll vid Trummelsbergs bruk

Figur 1. Karta över trakten kring Trummelsbergs bruk med den aktuella undersökningsplatsen markerad med en svart cirkel.

Sammanfattning

Ruinerna efter Trummelsbergs bruk är i akut behov av upprustning och under 2015 kommer restaureringen av slaggstenspelarna efter kolhusen att påbörjas. För att kunna utföra upprustningen av pelarna behövs en ny väg. I samband med anläggandet av denna väg har

Arkeologgruppen i Örebro AB genomfört en arkeologisk antikvarisk kontroll. Syftet med den antikvariska kontrollen var att skydda fornlämningen från skada och endast undantagsvis, under vissa förutsättningar gräva och dokumentera anläggningar och kulturlager.

Den antikvariska kontrollen omfattade två schakt där vägen ska anläggas. Schakt 1 utgick från en befintlig väg och fortsatte rakt norrut i låg terräng. Uppe på höjden och platsen för kolhuspelarna grävdes schaktet i västlig riktning längs med slaggstenspelarna.

Schakt 1 var cirka 2,8 meter brett och 100 meter långt. Stubbar och det översta lagret av torv togs bort för att jämna ut ytan. Djupet på schaktet varierade från 0,10–0,20 meter, och direkt under torven framkom kolstybb.

Schakt 2 grävdes från schakt 1 och in mellan slaggstenspelarna i nordvästlig riktning. Det var cirka 2,8 meter brett och 30 meter långt. Här grävdes den översta växtligheten bort ner till ett djup av 0,05–0,10 meter. Stora naturstenar fanns direkt under växtligheten. En jordvall var synligt mellan slaggstenspelarna och denna grävdes igenom där schaktet drogs. Vallen bestod av sand på kolstybb och har tolkats som uppkast från ett dike som löper längs med pelarna. I övrigt påträffades inga anläggningar eller kulturlager.

Inledning

Ruinerna efter Trummelsbergs bruk är i akut behov av upprustning och under 2015 kommer restaureringen av slaggstenspelarna efter kolhusen att påbörjas. För att kunna utföra upprustningen av pelarna behövs en ny väg.

I samband med anläggandet av vägen har Arkeologgruppen i Örebro AB genomfört en arkeologisk antikvarisk kontroll i form av en schaktningsövervakning. Arbetet utfördes den 9 juli 2015 av Erica Strengbom.

Bakgrund och kulturmiljö

Vid sjön Kedjens norra ände ligger resterna av Trummelsbergs bruk som har fått sitt namn efter grundaren Olav Trummel. På 1620-talet uppfördes en hammare mellan sjön Dammen och Stora Kedjen. Hammaren kompletterades strax därefter med en hytta. Runt Trummelsberg finns ett system av sjöar och vattendrag som mynnar ut i nedre Dammen. För produktionen var tillgång till vatten nödvändig och troligen den viktigaste faktorn vid val av brukets placering. För att öka tillgången till vatten dämades Dammen och flera

Fig. 2. Karta över Trummelsberg och den aktuella undersökningsplatsen markerad med rött.
Skala 1:6 000.

av de uppströms liggande sjöarna upp. Hyttan lades ner i mitten av 1700-talet men hammaren fortsatte i drift med Färna bruk som ägare. Resterna av den äldsta verksamheten ligger i den västra delen av bruket (Västervåla 43:1). Hytt- och hammarområdet består av en hammarruin, två slaggvarpar, en kolhuslämning, en vattenränna och en dammvall. På platsen för hyttan är marken utjämnad och utfylld och det är bara slaggrester som pekar på var hyttan en gång stått. Vid Dammens södra utlopp ligger en senare dammvall (Västervåla 80:1). Längs med den ställvis stenskodda vattenfåran ligger resterna av den äldsta bruksverksamheten.

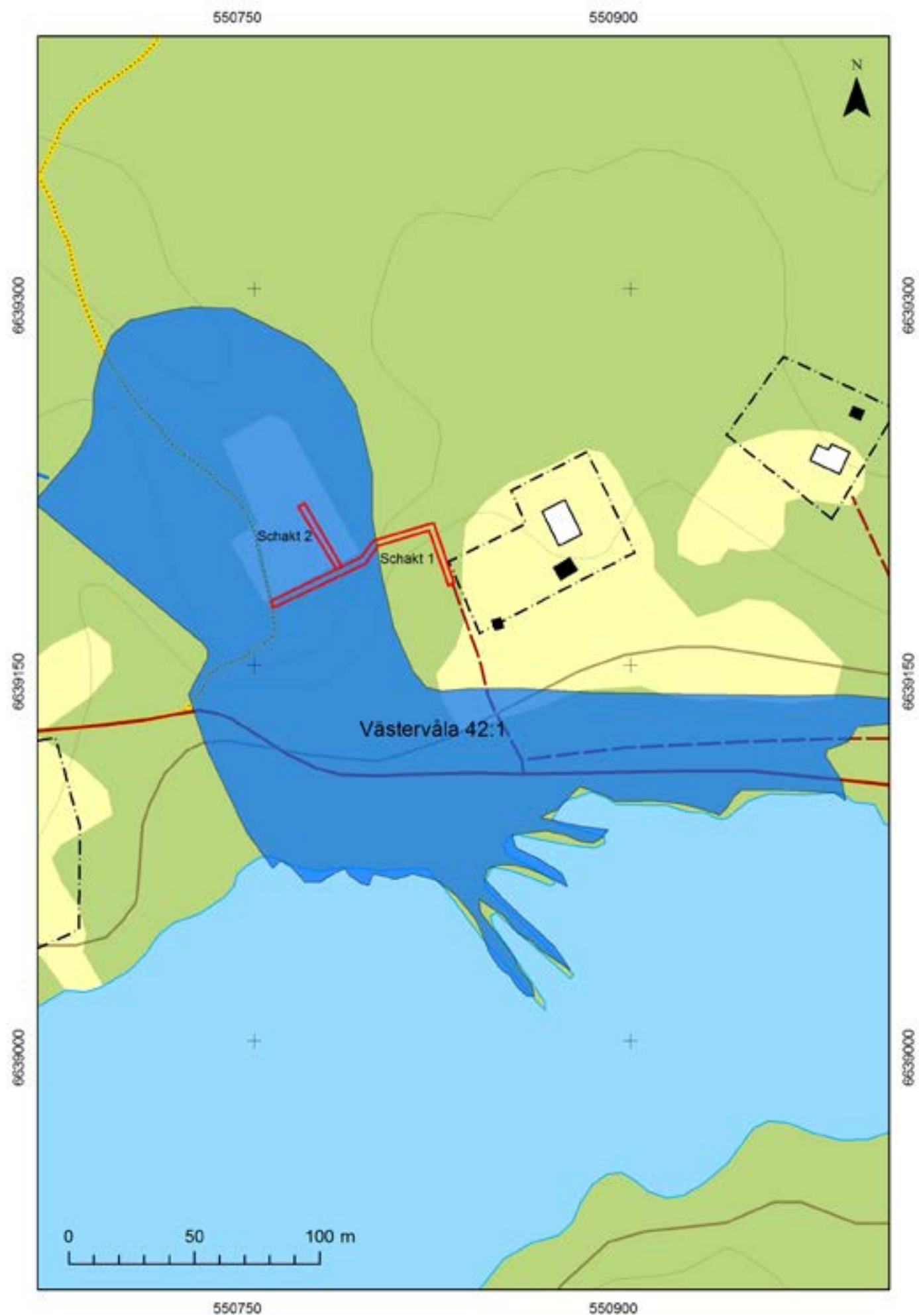
I början av 1800-talet sjönk priserna på stångjärn kraftigt och den vikande världsmarknaden ledde till att hammarsmidet flyttades till ägarbruket Färna. Snart återhämtade sig marknaden och 1866 byggde Färna fideikommiss en ny större hytta och masugn i Trummelsberg öster om den gamla verksamheten (Västervåla 42:1). Man ville härigenom utnyttja den stora tillgången på råvarorna malm och kol i området. Dessa transporterades på pråmar på sjön Kedjen ner till Stjärnvik, och hästdragen järnväg från Västansjö till Trummelsberg där tackjärn framställdes. Idag finns rester av fyra pirar byggda av slaggstenar samt rester av järnvägsbanken bevarade. Av hyttverksamheten finns (enligt Fornsök) hytt och rostruiner, tre kolhuslämningar, en husgrund, ett slaggvarp, en hästvandring, en kolbotten, en vattenränna, en järnvägsvall och en hjulgrav. Förvaltarbostaden, masmästarbostaden och en arbetarlänga finns bevarade och ägs idag privat (Boije, M. och Fogelberg, K. 2013:185–187).

Syfte och frågeställningar

Syftet med den antikvariska kontrollen var att skydda fornlämning från skada och endast undantagsvis, under vissa förutsättningar dokumentera anläggningar och kulturlager. Om fornlämning påträffades skulle den dokumenteras under förutsättning att den var av begränsad omfattning och schaktet inte gick att flytta. Lämningarna skulle undersökas om de bestod av kulturlager eller mindre anläggningar som bedömdes ha ett begränsat kunskapsvärde.

Om större eller mer komplexa anläggningar framkom skulle arbetet avbrytas för samråd med Länsstyrelsen. I de fall dokumentation skulle utföras skulle följande klargöras:

- fornlämningens utbredning inom schaktet
- en bedömning av kulturlager, anläggningar och fynd – karaktär, mängd och bevarandegrad
- preliminär datering
- preliminär tolkning av fornlämningen
- undersökningen skulle med hänsyn tagen till ovanstående, i möjligaste mån undvika att beröra fornlämningar och därmed utföras med en låg ambitionsnivå.

Figur 3. Schaktplan som visar schakt 1 och 2 markerade med rött. Skala 1:2 000.

Metod

Den antikvariska kontrollen genomfördes med hjälp av en liten grävmaskin som tog bort stubbar och banade av det översta växtskiktet för området där vägen ska anläggas. Undersökningsytan var 2,8mx130 meter. Schakten mättes in med RTK-GPS, fotograferades och dokumenterades skriftligt. Inga anläggningar eller fynd påträffades vid undersökningen.

Resultat

Den antikvariska kontrollen omfattade två schakt där vägen ska anläggas. Schakt 1 utgick från en befintlig väg och fortsatte rakt norrut i låg terräng. Efter cirka 25 meter svängde schaktet västerut upp i en kraftig västlig sluttning. Uppe på höjden och platsen för kolhuspelarna grävdes schaktet i västlig riktning längs med slaggstenspelarna.

Figur 4. Schakt 1 i sluttningen. Foto från öster av Erica Strengbom.

Figur 5. Schakt 1 med slaggstenspelarna. Foto från väster av Erica Strengbom.

*Figur 6. Schakt 2 mellan slaggstenspelarna.
Foto från söder av Erica Strengbom.*

Schakt 1 var cirka 2,8 meter brett och 100 meter långt. Stubbar och det översta lagret av torv togs bort för att jämna ut ytan. Djupet på schaktet varierade från 0,10–0,20 meter, och direkt under torven framkom kolstybb.

I slutningen rycktes några järnmalmsbitar upp av en rot. Dessa dokumenterades och lades tillbaka på sin ursprungliga plats.

Längs med slaggstenspelarna låg en del inrasat tegel och slaggstenar från pelarna; vissa låg direkt på ytan och vissa var delvis övertorvade. Dessa lades åt sidan för att om möjligt återanvändas vid restaureringen av pelarna.

Schakt 2 grävdes nordväst från schakt 1 och in mellan slaggstenspelarna till ett dike som löper mellan de två kolhusen. Schakt 2 var cirka 2,8 meter brett och 30 meter långt. Här grävdes den översta växtligheten bort till ett djup av 0,05–0,10 meter. Stora naturstenar låg direkt under växtligheten. En jordvall var synligt mellan slaggstenspelarna och denna grävdes igenom på ett ställe där schaktet gick in. Vallen bestod av sand på kolstybb och tolkas som uppkast från ett dike som löper längs med pelarna. I övrigt påträffades inga anläggningar eller kulturlager.

Figur 7. Schakt 2 med jordvall. Foto från sydöst av Erica Strengbom.

Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen

Arkeologgruppen AB följde den upprättade undersökningsplanen så tillvida att inga fasta fornlämningar kom att beröras av arbetsföretaget, och schakten kunde dras där de var tänkta utan att behöva flyttas.

Den arkeologiska metodiken, med avbanning av det översta växtskiktet genomfördes som planerat av personal angiven i undersökningsplanen med den ambitionsnivå som angivits.

Referenser

Tryckta källor

Boije, M. och Fogelberg, K. 2013. *Vattenanknutna kulturmiljöer i Västmanlands och Örebro län. Hedströmmens avrinningsområde*. Länsstyrelsens rapportserie. Rapport 2013:25.

Otryckta källor

Fornminnesregistret (2015-08-07)

Administrativa uppgifter

Landskap: Västmanland
Län: Västmanlands län
Kommun: Fagersta kommun
Socken: Västervåla socken
Fastighet: Djupnäs 3:1

Arkeologgruppens diarienummer: Ag 2015_41
Länsstyrelsens diarienummer: 431-3115
Projektnr: 2015_41
Fornlämningsnr: 41:2

Projektledning:
Erica Strengbom

Personal:
Erica Strengbom

Undersökningstid: 2015-07-09
Exploateringsyta: 365 m²
Undersökt yta: 365 m², 130 löpmeter
Läge: X 6639175272 Y 550753553
Koordinatsystem: SWEREF 99 TM

Dokumentationshandlingar som förvaras i ATA, RAÄ, Stockholm:
—

Digitalt arkiv:
Digitala data förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Fynd:
Inga fynd omhändertogs.

Bilaga 1. Schakttabell

Schakt nr	Storlek (m)	Djup (m)	Beskrivning
1	2,8 x 100	0,10 - 0,20	Överst täckt med grässvål 0,10-0,20 meter tjockt som låg direkt på kolstybb.
2	2,8 x 30	0,05 - 0,10	Endast det översta lagret av växtlighet banades av, direkt under kom stora stenblock.

